ชุดความรู้เชิงนโยบายสู่ภาครัฐ

โครงการงานวิจัยการประยุกต์ใช้หญ้าแฝกร่วมกับวิธีชีววิศวกรรมเพื่อป้องกันดินถล่ม

กรณีศึกษา

บ้านห้วยหินลาดใน อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

จัดทำโดย

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พฤศจิกายน 2568

คำนำ
ชุดความรู้เชิงนโยบายสู่ภาครัฐ

หมู่บ้านห้วยหินลาดในเป็นชุมชนที่มีการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง ภายใต้ความร่วมมือกับเครือข่ายสถาบันลูกโลกสีเขียว บริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน) โดยมีการจัดการพื้นที่อย่างยั่งยืนและอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญ อย่างไรก็ตาม เมื่อวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2567 ได้เกิดเหตุการณ์ดินถล่มและน้ำป่าไหลหลากครั้งใหญ่ ซึ่งสร้างความเสียหายอย่างรุนแรงต่อพื้นที่ แม้ไม่มีผู้เสียชีวิต แต่เหตุการณ์ดังกล่าวถือเป็นภัยพิบัติที่ร้ายแรงที่สุดในรอบศตวรรษ และสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มความเสี่ยงที่เพิ่มขึ้นจากความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ

สถาบันลูกโลกสีเขียว บริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน) จึงได้ร่วมกับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นำคณะนักวิจัยจากหลากหลายสาขาวิชาร่วมบูรณาการองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสมัยใหม่ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพัฒนาแนวทางฟื้นฟูพื้นที่ประสบภัยโดยใช้ “หญ้าแฝกและชีววิศวกรรมปฐพี” เป็นเครื่องมือหลัก การดำเนินงานดังกล่าวเป็นการประยุกต์วิธีแก้ไขด้วยธรรมชาติ (Nature-based Solutions) ที่มีศักยภาพในการเสริมสร้างความมั่นคงทางสิ่งแวดล้อมและสามารถต่อยอดสู่การกำหนดนโยบายและการปฏิบัติในระดับพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน

คณะนักวิจัย

พฤศจิกายน 2568

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
บทที่ 1 สถานการณ์ปัญหา	1
1.1 บริบทพื้นที่	1
บทที่ 2 หลักฐานเชิงประจักษ์และข้อค้นพบทางวิชาการ	3
บทที่ 3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสู่ภาครัฐ	4
3.1 นโยบายการใช้ที่ดินและการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำ	4
3.2 นโยบายการป้องกันและลดความเสี่ยงภัยพิบัติ	4
3.3 นโยบายการเฝ้าระวังและเตือนภัย	5
3.4 บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น	5
บทที่ 4 องค์ความรู้และประโยชน์ต่อชุมชน	6
4.1 การสังเคราะห์องค์ความรู้จากกรณีบ้านหน้าถ้ำ	6
4.2 ข้อมูลกายภาพของพื้นที่บ้านห้วยหินลาดใน	7
4.3 การสร้างแบบจำลองการเกิดดินถล่ม	8
บทที่ 5 การลงพื้นที่เก็บข้อมูล	9
5.1 การสำรวจภาคสนาม	9
5.2 การวิเคราะห์น้ำฝนและความชื้นดิน	11
5.3 การสำรวจภูมิประเทศและแบบจำลอง	12
5.4 การติดตั้งระบบตรวจวัด	14

บทที่ 6 องค์ความรู้ใหม่และประโยชน์ที่เกิดกับชุมชน 15
6.1 องค์ความรู้เชิงเทคนิค 15
6.2 องค์ความรู้เชิงภูมิปัญญาและการจัดการความเสี่ยง 16
6.3 ประโยชน์เชิงชุมชนและสิ่งแวดล้อม 19

ชุดความรู้เชิงนโยบายสู่ภาครัฐ

โครงการงานวิจัยการประยุกต์ใช้หญ้าแฝกร่วมกับวิธีชีววิศวกรรม เพื่อการป้องกันดินถล่ม กรณีศึกษาบ้านห้วยหินลาดใน อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

จากโครงการวิจัยการประยุกต์ใช้หญ้าแฝกร่วมกับวิธีชีววิศวกรรม เพื่อการป้องกันดินถล่ม กรณีศึกษาบ้านห้วยหินลาดใน อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย สามารถสรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การจัดการภัยพิบัติและการป้องกันดินถล่มอย่างยั่งยืนในพื้นที่ต้นน้ำสู่ภาครัฐได้ดังนี้

1. สถานการณ์ปัญหา

เหตุการณ์น้ำป่าไหลหลากและดินถล่มครั้งรุนแรง ณ บ้านห้วยหินลาดใน เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2567 เป็นภัยพิบัติที่หนักที่สุดในรอบ 100 ปี ของชุมชน ซึ่งมีสาเหตุหลักมาจากปริมาณฝนสะสมสูงบริเวณพื้นที่ต้นน้ำ จนเกิดดินถล่มลงมาสะสมตัวเป็น "เขื่อนดินถล่ม (Landslide dam)" และน้ำป่าไหลหลากตามมา หมู่บ้านห้วยหินลาดในเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่ล้อมรอบไปด้วยป่าไม้เป็นพื้นที่ภูเขาที่สลับซับซ้อนซึ่งเป็นเขตต้นน้ำของลำห้วยและลำธารกว่า 14 สายไหลลงสู่พื้นราบ และจากรายงานเบื้องต้นพบว่ายังมีเขื่อนจากดินถล่มปรากฏอยู่ ดังนั้นจึงยังมีความเสี่ยงภัยดินโคลนถล่มลงมาอีกครั้งหากเกิดฝนตกหนักขึ้นอีกครั้ง

1.1 บริบทพื้นที่

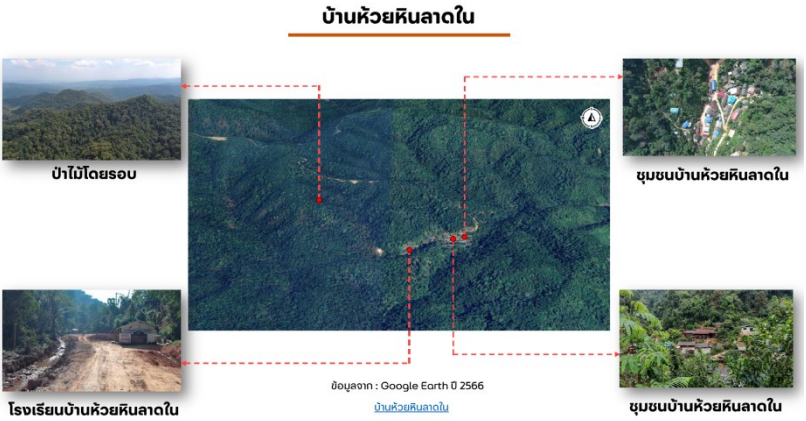

ภาพที่ 1 บริบทพื้นที่ บ้านห้วยหินลาดใน

1. บ้านห้วยหินลาดในตั้งอยู่ในพื้นที่ภูเขาที่ซับซ้อนและเป็นเขตต้นน้ำล้อมรอบด้วยป่าไม้
2. พื้นที่นี้จัดอยู่ใน ลุ่มน้ำชั้น 1A (ป่าต้นน้ำที่สมบูรณ์) ซึ่งคณะรัฐมนตรีกำหนดให้สงวนรักษาไว้ และห้ามเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้เป็นรูปแบบอื่นอย่างเด็ดขาด
3. ชุมชนมีวิถีชีวิตอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รักษาป่าและใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน และมีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้าน "นิเวศพยากรณ์" เพื่อสังเกตธรรมชาติและนำมาใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อม
4. บริเวณต้นน้ำยังคงปรากฏเขื่อนจากดินถล่มอยู่ ซึ่งหมายความว่ายังมีความเสี่ยงที่จะเกิดน้ำป่าดินโคลนถล่มซ้ำอีกครั้งหากมีฝนตกหนักและเขื่อนพังทลายลง

2. หลักฐานเชิงประจักษ์และข้อค้นพบทางวิชาการ

การดำเนินงาน	ผลการศึกษา /ข้อค้นพบสำคัญ	ข้อเสนอเชิงนโยบาย / แนวทางขยายผล
การประเมินความเสี่ยงเชิงพื้นที่	**แผนที่อ่อนไหวต่อการเกิดดินถล่ม** (Landslide Susceptibility Map) ที่พัฒนาขึ้น สามารถแบ่งระดับความเสี่ยงในพื้นที่ออกเป็น 5 ระดับ โดยพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวสูงมากจะอยู่บริเวณต้นน้ำทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นจุดที่พบรอยดินถล่มต่อเนื่อง	ใช้เป็นเครื่องมือการกำหนดพื้นที่สำหรับอนุรักษ์เพิ่มมาตรการป้องกัน การเฝ้าระวัง และการวางแผนการใช้ที่ดิน ไม่ให้มีการรบกวนป่าต้นน้ำโดยเด็ดขาด
มาตรการป้องกัน	**การใช้แนวทางชีววิศวกรรม** (Bio-engineering) ด้วยการประยุกต์ใช้ **หญ้าแฝก** ร่วมกับพืชท้องถิ่น พืชเบิกนำ อาทิ ตองกง พังแหรใหญ่ สอยดาว และเทคนิคทางวิศวกรรม (เช่น กระสอบมีปีก เสาเข็ม) สามารถฟื้นฟูพื้นที่ชะล้างพังทลาย ป้องกันการเกิดดินถล่ม โดยเพิ่มค่าอัตราส่วนความปลอดภัย (Factor of Safety) ได้ 30-50% และฟื้นฟูระบบนิเวศของพื้นที่ในระยะยาว	เป็นแนวทางที่ยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ในการลดความเสี่ยงในพื้นที่ต้นน้ำ ชุมชนสามารถนำไปปฏิบัติเองได้โดยใช้ต้นทุนไม่สูงมาก แต่ภาครัฐควรสนับสนุนต้นทุนในช่วงเริ่มต้น เช่น การทำแปลงขยายพันธุ์หญ้าแฝก รวมถึงวัสดุทางวิศวกรรมที่ผลิตในประเทศ เช่น กระสอบมีปีก รั้วไม้ไผ่ ฯลฯ
ระบบเตือนภัยล่วงหน้า	การใช้กระบอกน้ำฝนอย่างง่าย โดยชุมชนเป็นวิธีที่เหมาะสม และควรมีการซักซ้อมการเตือนภัยอย่างสม่ำเสมอ โดยอาจใช้แอปพลิเคชัน (Application) ในโทรศัพท์มือถือเพื่อช่วยในการวิเคราะห์อย่างรวดเร็ว และควรพัฒนาระบบเตือนภัยโดยใช้ **เกณฑ์ปริมาณน้ำฝนวิกฤติ** ที่ปรับปรุงด้วยข้อมูลฝนจาก **เรดาร์ตรวจอากาศ** เพื่อให้สามารถประเมินความแปรปรวนเชิงพื้นที่ได้ สำหรับการเตือนภัยเฉพาะจุดเสี่ยง ควรติดตั้งอุปกรณ์ตรวจวัดแบบทันทีทันใด (Realtime) เช่น เครื่องวัดความชื้นดิน (Soil Moisture Sensor) เทนซิโอมิเตอร์ (Tensiometer) และ ทิวท์มิเตอร์ (Tiltmeter)	ให้ชุมชนมีการซักซ้อมการเตือนภัยด้วยกระบอกวัดน้ำฝนอย่างง่ายเป็นประจำ และในพื้นที่เสี่ยงควรติดตั้งระบบตรวจวัดที่ทันสมัยเช่น เรดาร์ เพื่อให้ทราบความแปรปรวนน้ำฝนเชิงพื้นที่ และระบบ IoT เพื่อให้ทราบข้อมูลที่แม่นยำขึ้นในจุดเสี่ยง

3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสู่ภาครัฐ

เพื่อให้การจัดการภัยพิบัติดินถล่มในพื้นที่อ่อนไหวมีความยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ ภาครัฐควรดำเนินการ ดังนี้

3.1 นโยบายการใช้ที่ดินและการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำ

- **บังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด:** บังคับใช้มาตรการอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1A โดยเฉพาะการห้ามเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้เป็นรูปแบบอื่น งดการเผาป่าในพื้นที่อนุรักษ์ และจัดทำโครงการฟื้นฟูปลูกป่าในบริเวณที่เสื่อมโทรม
- **บูรณาการแผนที่อ่อนไหว:** ใช้แผนที่ความอ่อนไหวต่อการเกิดดินถล่ม ที่พัฒนาขึ้น ประกอบในการพิจารณาอนุญาตการใช้ที่ดินและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่เสี่ยง

3.2 นโยบายการป้องกันและลดความเสี่ยงภัยพิบัติ

- **ส่งเสริมมาตรการชีววิศวกรรม:** กำหนดให้การประยุกต์ใช้หญ้าแฝกและพืชท้องถิ่นที่เหมาะสม เป็นมาตรการหลักในการเพิ่มเสถียรภาพลาดดินในพื้นที่เสี่ยงสูง โดยสนับสนุนงบประมาณและถ่ายทอดวิธีชีววิศวกรรมปฐพีสู่หน่วยงานท้องถิ่นและชุมชน เช่น การทำแปลงขยายพันธุ์หญ้าแฝก รวมถึงวัสดุทางวิศวกรรมที่ผลิตในประเทศ เช่น กระสอบมีปีก รั้วไม้ไผ่ หมอนกันดิน ผ้าห่มดิน ฯลฯ

- **บริหารจัดการ "เขื่อนดินถล่ม":** จัดตั้งทีมผู้เชี่ยวชาญด้านวิศวกรรมปฐพีและอุทกวิทยาเข้าประเมินความมั่นคงและบริหารจัดการความเสี่ยงจากปรากฏการณ์ "เขื่อนดินถล่ม" ในพื้นที่ต้นน้ำ เนื่องจากยังมีความเสี่ยงอยู่ พิจารณาการนำไม้ที่สะสมบริเวณเขื่อนมาใช้เป็นประโยชน์ เช่น การทำไบโอชาร์ เป็นต้น

3.3 นโยบายการเฝ้าระวังและเตือนภัย

- **จัดตั้งเครือข่ายตรวจวัด:** ซักซ้อมการเตือนภัยโดยกระบอกน้ำฝนอย่างง่ายโดยชุมชนอย่างต่อเนื่องทุกปี สนับสนุนการติดตั้งและบำรุงรักษาเครือข่ายสถานีตรวจวัดแบบอัตโนมัติ เช่น เกจวัดน้ำฝน, เครื่องวัดความชื้นดิน, เทนซิโอมิเตอร์ (Tensiometer), ทิวท์มิเตอร์ (Tiltmeter) ในพื้นที่เสี่ยงสูง

- **พัฒนาเกณฑ์เตือนภัยเฉพาะพื้นที่:** ใช้ข้อมูลฝนเรดาร์ที่ผ่านการสอบเทียบแล้วมาพัฒนา ปรับปรุงเกณฑ์ปริมาณน้ำฝนวิกฤติ (Critical Rainfall Graph) ให้มีความแม่นยำและเฉพาะเจาะจงกับลักษณะทางกายภาพของแต่ละพื้นที่ย่อย เพื่อให้ชุมชนสามารถเฝ้าระวังและตัดสินใจอพยพได้อย่างทันท่วงที

3.4 บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น

- ส่งเสริมให้มีการจัดทำฐานข้อมูลและทำการศึกษาทางวิทยาศาสตร์เพื่อเชื่อมโยง "นิเวศพยากรณ์" ของชุมชนเข้ากับข้อมูลการตรวจวัดทางวิทยาศาสตร์ เพื่อสร้างระบบเตือนภัยที่ผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความเข้าใจในพื้นที่

4. องค์ความรู้และประโยชน์ต่อชุมชน

4.1 การสังเคราะห์องค์ความรู้จากกรณีบ้านหน้าถ้ำ

โครงการได้นำองค์ความรู้จากพื้นที่ต้นแบบ “บ้านหน้าถ้ำ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี” มาวิเคราะห์เชิงวิศวกรรมและชีววิศวกรรม พบว่า การใช้หญ้าแฝก กระสอบมีปีก และไม้ท้องถิ่นรากลึกช่วยลดแรงกัดเซาะ เพิ่มเสถียรภาพลาดชัน และลดโอกาสเกิดดินถล่มได้จริง การประยุกต์ใช้เทคนิค Soil Bioengineering การใช้พืชพรรณร่วมกับวิธีทางวิศวกรรม จะมีความมั่นคงเพิ่มตามเวลาจากพืชพรรณที่หยั่งรากลึกขึ้น ผลจากแบบจำลองสามมิติ ยืนยันว่าการปลูกหญ้าแฝกและพืชรากลึกช่วยเพิ่มค่า Factor of Safety ได้มากกว่า 30%.

ภาพที่ 2 วิธีการใช้ชีววิศวกรรมปฐพี พื้นที่บ้านหน้าถ้ำ

4.2 ข้อมูลกายภาพของพื้นที่บ้านห้วยหินลาดใน

พื้นที่มีความลาดชันสูงและเป็นต้นน้ำลำห้วยหลายสาย เหตุการณ์ดินถล่มปี 2567 เกิดจากฝนตกหนักสะสม จนเกิดเขื่อนดินชั่วคราว (Landslide dam) พังทลายกลายเป็นน้ำป่าไหลหลาก การวิเคราะห์ข้อมูลเรดาร์และสถานีวัดฝนพบว่าปริมาณฝนสะสมมากกว่า 150 มิลลิเมตร เป็นค่าที่สัมพันธ์กับการเกิดดินถล่ม ธรณีวิทยาพบว่าในพื้นที่พบหินฟิลไลต์ มีรอยแตกลักษณะเป็นคลื่นลอนเสี่ยงลื่นไถล ผุพังให้ดินกรวดและทรายปนทรายแป้งถูกชะล้างพังทลายได้ง่ายหากไม่มีพืชปกคลุม

ภาพที่ 3 ดินถล่ม และน้ำป่าไหลหลาก ณ บ้านห้วยหินลาดใน

4.3 การสร้างแบบจำลองการเกิดดินถล่ม

พัฒนาแบบจำลองระดับลาด (Slope-scale) เพื่อวิเคราะห์เสถียรภาพเฉพาะจุด และแบบจำลองระดับลุ่มน้ำ (Catchment-scale) เพื่อประเมินความอ่อนไหวของพื้นที่โดยรวม ใช้วิธี Frequency Ratio (FR) เพื่อสร้างแผนที่ความเสี่ยง (Landslide Susceptibility Map) ผลลัพธ์ช่วยระบุจุดเสี่ยงและจัดลำดับความสำคัญในการฟื้นฟูได้อย่างเป็นระบบ

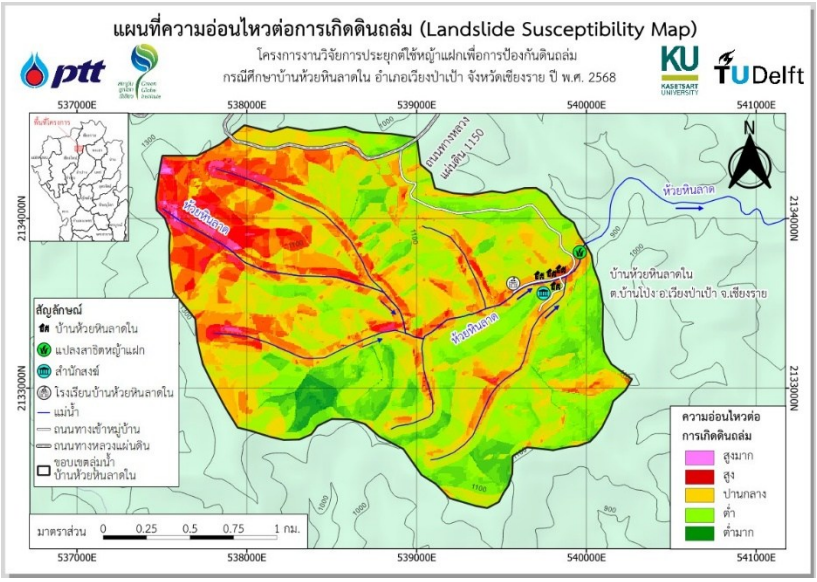

ภาพที่ 4 ผลการวิเคราะห์พื้นที่อ่อนไหวต่อการเกิดดินถล่มในพื้นที่ลุ่มน้ำบ้านห้วยหินลาดใน

5. การลงพื้นที่เก็บข้อมูล

5.1 การสำรวจภาคสนาม

ในพื้นที่พบหินฟิลไลต์มีรอยแตกลักษณะเป็นคลื่นลอนเสี่ยงลื่นไถลผุพัง ให้ดินกรวดและทรายปนทรายแป้งถูกชะล้างพังทลายได้ง่าย หากไม่มีพืชปกคลุม ตรวจพบไม้เบิกนำที่มีศักยภาพ ได้แก่ ตองกง พังแหรใหญ่ และสอยดาว ซึ่งเหมาะต่อการยึดดินร่วมกับหญ้าแฝก พร้อมทั้งสัมภาษณ์ชาวบ้าน และแนะนำการเตือนภัยด้วยน้ำฝน

ภาพที่ 5 ลักษณะหินฟิลไลต์ (Phyllite) ที่พบบริเวณถนนทางเข้าหมู่บ้าน

ภาพที่ 6 การสัมภาษณ์ชุมชนเกี่ยวกับเหตุการณ์ดินถล่มและน้ำป่าไหลหลาก

ภาพที่ 7 พรรณไม้ที่พบบริเวณบ้านห้วยหินลาดใน

ก ตองแตบ *(Macaranga denticulata)*

ข พังแหรใหญ่ (*Trema orientale)*

ค กระทุ่ม *(Neolamarckia cadamba)*

ง โพบาย *(Balakata baccata)*

จ ตองเต๊า *(Mallotus barbatus)*

ฉ มะเหลี่ยมหิน *(Rhus chinensis)*

5.2 การวิเคราะห์น้ำฝนและความชื้นดิน

ใช้ข้อมูลเรดาร์ฝนและสถานีวัดฝนท้องถิ่นเพื่อสร้างสมการ Z–R Calibration และปรับแก้ความคลาดเคลื่อนด้วยเทคนิค Hourly Mean Field Bias สร้างเกณฑ์ฝนวิกฤติ (Critical Rainfall Threshold) เพื่อใช้เป็นระบบเตือนภัยเบื้องต้นในชุมชน พร้อมใช้ข้อมูล Remote sensing (SMAP) เพื่อวิเคราะห์ความชื้นผิวดินในช่วงเกิดเหตุการณ์

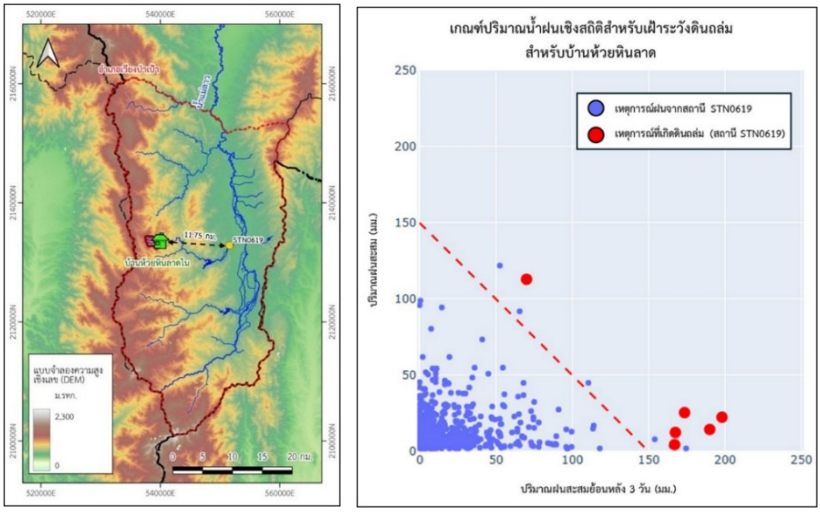

(ก) ตำแหน่งที่ตั้งสถานี STN0619 (ข) เกณฑ์น้ำฝนสำหรับเฝ้าระวังดินถล่ม

ภาพที่ 8 เกณฑ์ปริมาณน้ำฝนเชิงสถิติสำหรับเฝ้าระวังดินถลมสำหรับบ้านห้วยหินลาดใน ด้วยการใช้ข้อมูลฝนสถานี STN0619

5.3 การสำรวจภูมิประเทศและแบบจำลอง

ใช้เทคนิค UAV Photogrammetry สร้างแบบจำลอง 3 มิติ และวิเคราะห์เสถียรภาพด้วยวิธี Limit equilibrium และจัดทำแผนที่อ่อนไหวต่อดินถล่ม ความแม่นยำกว่า 85%

ภาพที่ 9 การสำรวจภูมิประเทศด้วยอากาศยานไร้คนขับ (Drone)

ภาพที่ 10 ผลการสำรวจด้วย UAV จุดที่ 5 บริเวณถนนทางเข้าหมู่บ้าน

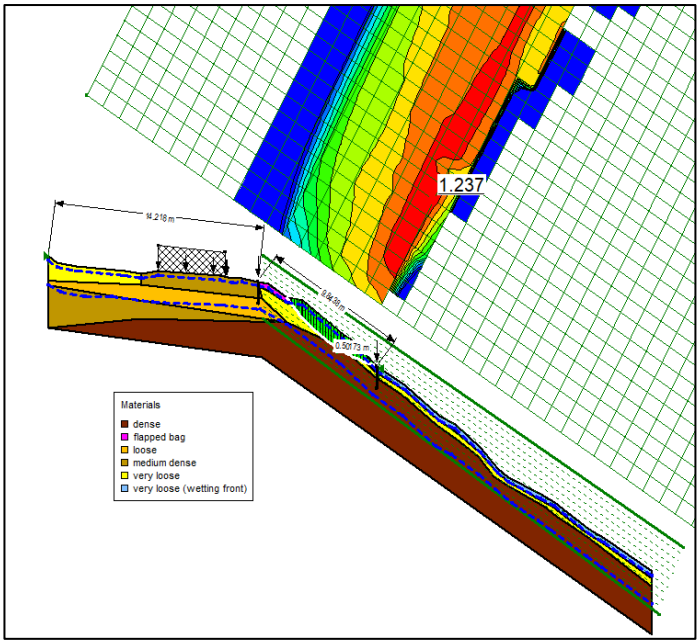

ภาพที่ 11 ผลการวิเคราะห์เสถียรภาพของลาด กรณีใช้กระสอบแบบมีปีก

Unit in pixels		Predicted: Landslide	Predicted: No Landslide
Actual	Landslide	TP = 1,938	FN = 651
	No Landslide	FP = 33,689	TN = 203,402

Accuracy	= (TP+TN)/(TP+FN+FP+TN)	= 86%
Recall	= TP/(TP+FN)	= 75%
Specificity	= TN/(TN+FP)	= 86%

ภาพที่ 12 ผลการประเมินความน่าเชื่อถือของแผนที่ความอ่อนไหวต่อการเกิดดินถล่มในรูปแบบ Confusion matrix และดัชนีความแม่นยำต่าง ๆ

5.4 การติดตั้งระบบตรวจวัด

ติดตั้งระบบตรวจวัด IoT Sensor เช่น เครื่องวัดน้ำฝน ความชื้นดิน และ ทิวท์มิเตอร์ (Tiltmeter) เพื่อเฝ้าระวังแบบเรียลไทม์ ช่วยให้สามารถตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงได้อย่างต่อเนื่องและทันเวลา

ภาพที่ 13 การติดตั้งสถานีวัดน้ำฝน ความชื้นดิน ระดับน้ำ และการเคลื่อนตัวจำนวน 3 สถานี 1) โรงเรียนบ้านห้วยหินลาดใน 2) ฝายดินถล่ม 3) ชุมชน

6. องค์ความรู้ใหม่และประโยชน์ที่เกิดกับชุมชน

6.1 องค์ความรู้เชิงเทคนิค

- ✓ ชุมชนเข้าใจสาเหตุการเกิดดินถล่มจากฝนและธรณีวิทยาในพื้นที่ของตนเอง
- ✓ ได้เรียนรู้วิธีการใช้หญ้าแฝกและพืชรากลึกในการป้องกันดินพัง
- ✓ ได้รับความรู้พื้นฐานในการใช้ข้อมูลฝนเรดาร์และเซนเซอร์วัดความชื้นดินเพื่อเฝ้าระวัง

ภาพที่ 14 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการเรียนรู้วิธีชีววิศวกรรมปฐพี

6.2 องค์ความรู้เชิงภูมิปัญญาและการจัดการความเสี่ยง

- ✓ สามารถนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างระบบเตือนภัยเหมาะกับพื้นที่ ชุมชนมีส่วนร่วมเฝ้าระวังและดูแลระบบ

ภาพที่ 15 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการปรึกษาหารือร่วมกัน

ภาพที่ 16 เครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างนักวิจัย หน่วยงานรัฐ และชุมชน

ภาพที่ 17 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังและบำรุงรักษาระบบตรวจวัด

ภาพที่ 18 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบำรุงรักษาระบบตรวจวัด

ภาพที่ 19 ถ่ายทอดองค์ความรู้การใช้งานแอปพลิเคชันเตือนภัย

ภาพที่ 20 กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชนบ้านห้วยหินลาดใน

6.3 ประโยชน์เชิงชุมชนและสิ่งแวดล้อม

- ✓ ได้แปลงสาธิตการใช้หญ้าแฝกร่วมกับกระสอบมีปีกเป็นพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบของชุมชน
- ✓ พื้นที่เสี่ยงสูงได้รับการฟื้นฟูด้วยพืชท้องถิ่น ลดการชะล้างพังทลายของดิน
- ✓ สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างนักวิจัย หน่วยงานรัฐ และชุมชนเพื่อขยายผลสู่พื้นที่เสี่ยงอื่นในอนาคต

ภาพที่ 21 แปลงสาธิตการใช้หญ้าแฝกร่วมกับกระสอบมีปีก

แผนที่ความอ่อนไหวต่อการเกิดดินถล่ม
(Landslide Susceptibility Map)

แผนที่อ่อนไหวต่อการเกิดดินถล่ม เป็นการประเมินเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพของการจำแนกปริมาณ (หรือพื้นที่) และการกระจายเชิงพื้นที่ของดินถล่มที่มีอยู่หรืออาจเกิดขึ้นในพื้นที่ ความอ่อนแอยังอาจรวมคำอธิบาย ของความเร็วและความรุนแรงของดินถล่มที่มีอยู่หรือที่อาจเกิดขึ้น ความน่าจะเป็นที่อาจจะเกิดดินถล่ม ซึ่งบอก ชนิดของดินถล่ม และตำแหน่งที่จะเกิด (กรมทรัพยากรธรณี, 2564)

ปัจจัยที่นำมาวิเคราะห์แผนที่อ่อนไหวต่อการเกิดดินถล่ม

ระดับความสูงของพื้นที่ | ความลาดชันของพื้นที่ | ทิศทางของความลาดชัน

ดัชนีความชื้นที่สัมพันธ์กับสภาพภูมิประเทศ | ระยะห่างจากลำน้ำ | ระยะจากห่างถนน

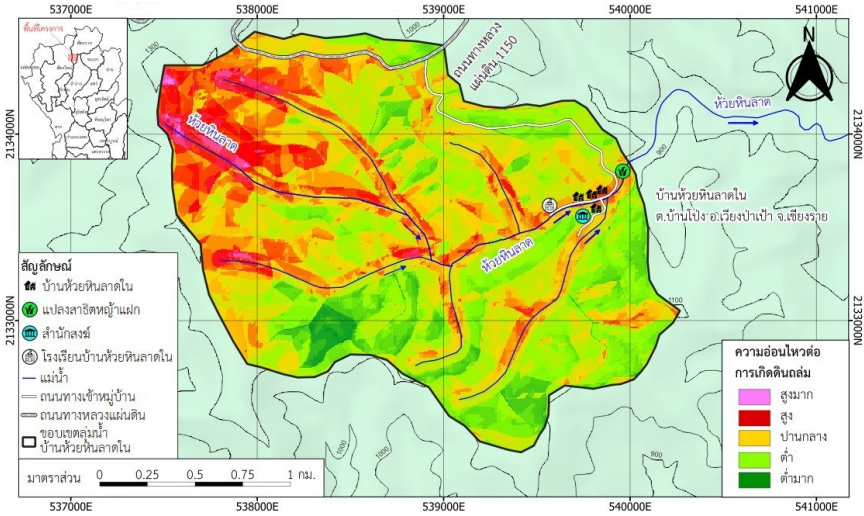

ต่ำมาก	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	สูงมาก
พื้นที่มีความลาดเอียงต่ำ มีเสถียรภาพสูง มีโอกาสเกิดดินถล่มน้อยมาก	พื้นที่มีเสถียรภาพความมั่นคง และมีโอกาสจะเกิดดินถล่มน้อย แต่สามารถเกิดได้ในพื้นที่ชันที่เกิดจากการขุดเจาะ	ดินถล่มอาจเกิดขึ้นได้บ้างตามลักษณะของฤดูกาล โดยมีการกระตุ้นจากอิทธิพลภายนอก เช่น ฝนตกหนัก แผ่นดินไหว หรืออาจเกิดจากการเพิ่มความชันให้พื้นที่	มีความเป็นไปได้ ในการเกิดดินถล่มใหม่ ๆ หรือเกิดขึ้นซ้ำในพื้นที่ ดินถล่มเดิมพบการกระจายตัวมีความสัมพันธ์กับทางน้ำสายรอง และการตัดถนนผ่าน	มีความเป็นไปได้ในการเกิดดินถล่มในอนาคตบ่อยมากขึ้น และสามารถเกิดขึ้นซ้ำในพื้นที่ดินถล่มเดิม พบการกระจายตัวในพื้นที่มีความสูงชันใกล้กับแนวรอยเลื่อน

ที่มา: สมุดแผนที่พื้นที่อ่อนไหวต่อการเกิดดินถล่ม ประเทศไทย (กรมทรัพยากรธรณี, 2564)

ปัญหาดินสไลด์สู่การฟื้นฟูพื้นที่ด้วยชีววิศวกรรม

หมู่บ้านห้วยหินลาดใน อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

ปัญหาดินถล่มบริเวณทางเข้าหมู่บ้าน

พื้นที่ลาดเขาทางเข้าหมู่บ้านห้วยหินลาดในเกิดการกัดเซาะจากน้ำผิวดินเมื่อฝนตกหนัก และพาหน้าดินไหลออก จนเกิดร่องน้ำขนาดใหญ่ ส่งผลให้ถนนทรุดตัว และเสี่ยงต่อการเกิดดินสไลด์ในฤดูฝน

หลักการเสริมเสถียรภาพของลาดด้วยวิธีชีววิศวกรรม

ลดการปล่อยคาร์บอน

ใช้วัสดุจากธรรมชาติในพื้นที่ร่วมกับกระสอบมีปีก ลดการใช้พลังงานและคาร์บอนฟุตพริ้นท์ ช่วยฟื้นฟูระบบนิเวศให้กลับมาเกื้อกูลกันอย่างยั่งยืน

โครงสร้างยึดหยุ่นตามธรรมชาติ

ไม่เป็นโครงสร้างแข็ง ราก พืชช่วยยึดเกาะหน้าดิน เพิ่มเสถียรภาพในระยะยาว โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและระบบน้ำใต้ดิน

ช่วยลดระดับน้ำใต้ดิน ป้องกันการกัดเซาะ และคงความชื้นในหน้าดิน สร้างสมดุลให้ระบบนิเวศ

ขั้นตอนการก่อสร้างที่บ้านห้วยหินลาดใน

จากท่อลอดเดิมน้ำที่ระบายออกจากท่อได้กัดเซาะลาดคันทางทำให้เกิดร่องน้ำขนาดใหญ่พัดพาหน้าดินไปกับน้ำเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ถนนทรุด เก็บกู้ท่อลอดเดิมที่เสียหายและเติมด้วยด้วยกระสอบ

ติดตั้งเสาเข็มเสริมเสถียรภาพบนลาดคันทางลึก 1.5 เมตรตลอดและราง ระบายรับน้ำที่สร้างจากกระสอบมีปีก

เรียงกระสอบมีปีกร่วมกับพืชพรรณในพื้นที่และเสริมแผ่นระบายน้ำเพื่อระบายน้ำจากลาดคันดิน

ใช้ไบโอชาร์ ปุ๋ยหมัก ในการปลูกแฝกและพืชพรรณท้องถิ่น เพื่อให้พืชเติบโต ทนแล้ง และยั่งยืน

ไบโอชาร์ ได้จากกระบวนการไพโรไรซิส จากซังข้าวโพด จึงลดการเผาในที่โล่งเปลี่ยนเป็นการผลิตไบโอชาร์ ซึ่งมีรูพรุนสูง ช่วยเก็บกักน้ำ เป็นที่อยู่ของจุลินทรีย์

โครงการงานวิจัยการประยุกต์ใช้หญ้าแฝกร่วมกับวิธีชีววิศวกรรมเพื่อป้องกันดินถล่ม

หมู่บ้านห้วยหินลาดใน อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

สถานการณ์ปัญหา

เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2567 บ้านห้วยหินลาดใน เกิดน้ำป่าและดินถล่มรุนแรงที่สุดในรอบ 100 ปี จากการพังทลายของเขื่อนดินถล่ม (Landslide dam) ที่เกิดจากฝนสะสมปริมาณมาก โดยพื้นที่ตั้งอยู่ในลุ่มน้ำชั้น 1A มีภูเขาสลับซับซ้อนและเป็นเขตป่าต้นน้ำสำคัญ ชุมชนมีภูมิปัญญา “นิเวศพยากรณ์” ใช้สังเกตธรรมชาติเตือนภัย ปัจจุบันยังพบร่องรอยเขื่อนดินถล่มเดิม ซึ่งบ่งชี้ถึงความเสี่ยงต่อการเกิดดินถล่มซ้ำในอนาคต

ระเบียบวิธีวิจัยและผล

การสำรวจภาคสนาม

ในพื้นที่พบหินฟิลไลต์มีรอยแตกลักษณะเป็นคลื่นลอนเสี่ยงลื่นไถล ผุพังให้ดินกรวดและทรายปนทรายแป้ง ถูกชะล้างพังทลายได้ง่ายหากไม่มีพืชปกคลุม ตรวจพบไม้เบิกนำที่มีศักยภาพ ได้แก่ ตองกง พังแหรใหญ่ และสอยดาว เหมาะต่อการยึดดินร่วมกับหญ้าแฝก พร้อมสัมภาษณ์ชาวบ้านและแนะนำการเตือนภัยด้วยน้ำฝน

การวิเคราะห์น้ำฝนและความชื้นดิน

ใช้ข้อมูลเรดาร์และสถานีวัดฝนสร้างเกณฑ์ฝนวิกฤติ (Critical Rainfall) สำหรับเตือนภัยชุมชน พร้อมวิเคราะห์ความชื้นผิวดินจากข้อมูลดาวเทียม SMAP

การสำรวจภูมิประเทศและแบบจำลอง

ใช้เทคนิค UAV Photogrammetry สร้างแบบจำลอง 3 มิติ และวิเคราะห์เสถียรภาพด้วยวิธี Limit equilibrium และจัดทำแผนที่อ่อนไหวต่อดินถล่ม ความแม่นยำกว่า 85%

องค์ความรู้ใหม่และประโยชน์ที่เกิดกับชุมชน

ระบบเตือนภัยล่วงหน้า

การพัฒนาระบบเตือนภัยโดยใช้ เกณฑ์ปริมาณน้ำฝนวิกฤติ ที่ปรับปรุงด้วยข้อมูลฝนจากเรดาร์ตรวจอากาศ โดยมีการติดตั้งระบบตรวจวัด IoT Sensor เช่น เครื่องวัดน้ำฝน ความชื้นดิน และ Tiltmeter เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แม่นยำมากขึ้น ช่วยให้สามารถตรวจสอบความปลอดภัยของเขื่อนดินถล่มได้อย่างต่อเนื่อง

มาตรการป้องกันด้วยวิธีฐานธรรมชาติ (Nature-based Solutions, NbS)

วิธีชีววิศวกรรมปฐพี (Bio-engineering) เป็นการประยุกต์ใช้หญ้าแฝก พืชท้องถิ่น กระสอบมีปีกและเสาเข็ม พบว่าสามารถเพิ่มค่าอัตราส่วนความปลอดภัย (Factor of Safety) ได้ 30%-50% และฟื้นฟูระบบนิเวศของพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน

การประเมินความเสี่ยงเชิงพื้นที่

แผนที่อ่อนไหวต่อดินถล่มแบ่งพื้นที่เสี่ยงออกเป็น 5 ระดับ โดยบริเวณต้นน้ำทิศตะวันตกเฉียงเหนือมีความเสี่ยงสูงสุดและพบรอยถล่มต่อเนื่อง

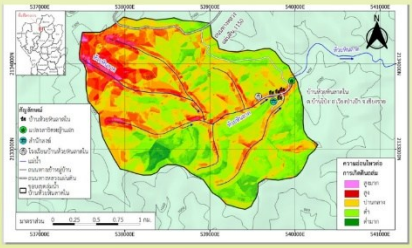

องค์ความรู้เชิงเทคนิค

ชุมชนเข้าใจสาเหตุดินถล่มจากฝนและธรณีวิทยา เรียนรู้การใช้หญ้าแฝกและพืชรากลึกยึดดิน และใช้ข้อมูลฝนเฝ้าระวังภัยได้เอง

องค์ความรู้เชิงภูมิปัญญาและการจัดการความเสี่ยง

สามารถนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างระบบเตือนภัยเหมาะกับพื้นที่ ชุมชนมีส่วนร่วมเฝ้าระวังและดูแลระบบ

ประโยชน์เชิงชุมชนและสิ่งแวดล้อม

แปลงสาธิตหญ้าแฝกร่วมกระสอบมีปีกสามารถป้องกันดินถล่มบริเวณทางเข้าหมู่บ้านได้ นำไปเป็นต้นแบบการแก้ไขดินถล่ม และสร้างเครือข่ายความร่วมมือขยายผลสู่พื้นที่อื่น

ขอขอบคุณ

บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) สถาบันลูกโลกสีเขียว มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เครือข่ายคนรักษ์แฝก ชุมชนบ้านห้วยหินลาดใน อำเภอเวียงป่าเป้า องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโป่ง สถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดเชียงราย